

Historia

Lutomiersk należy do najstarszych miejscowości dawnego województwa sieradzkiego, położony jest na lewym brzegu Neru, w pobliżu ujścia do niego rzeczki Wrzącej. Badania archeologiczne wykazały ciągłość osadnictwa od bardzo dawnych czasów. Najstarsza osada pochodziła z IV okresu epoki brązu i była użytkowana przez ludność kultury łużyckiej, następna z II-IV w., czyli z okresu rzymskiego (kultura przeworska). Ostatnia, słowiańska, odkryta w 1956 na prawym brzegu Wrzącej, datowana jest na XII-XIII w. Odkryto tu też (przy rozwidleniu dróg z Lutomierska do Konstantynowa i Prusinowic) cmentarzysko z końca X i I poł. XI w. z grobami drużyny piastowskiej. Istnienie tak długiej tradycji osadniczej badacze wiążą z położeniem Lutomierska na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych, biegnących z Ukrainy na Wolin oraz z Pomorza Gdańskiego na Węgry.

Prawa miejskie otrzymał Lutomiersk 24 kwietnia 1274 od Leszka Czarnego, księcia sieradzkiego. Jest to jednocześnie pierwszy dokument potwierdzający istnienie miejscowości, znany z kopii z 1615. Władysław Łokietek w 1292 przyłączył do miasta wieś Wrząca, a w 1311 nadał Lutomiersk Waławowi z Lisowic z rodu Zarembów wywodzących się z Kalinowej. Przynajmniej jednak część miasta musiała wkrótce wrócić do włości królewskich, bo w 1406 Władysław Jagiełło nadaje połowę Lutomierska rycerzowi Przedborowi i jego synowi Janowi z Chełmicy za zasługi w bojach z Krzyżakami. Od nich to pochodzi ród Lutomierskich herbu Jastrzębiec.

Druga część miasta pozostała jednak w rękach Zarembów, ponieważ przed 1418 najprawdopodobniej Waław z tego rodu wznosił tu obronną siedzibę o charakterze zamku rycerskiego. Zamek ten z rąk Zarembów ok. 1460 trafia do Poddębickich, a ok. 1518, przez małżeństwo, dostaje się Grzymalitom Grudzińskim. W 1650 kolejny właściciel, Jędrzej Grudziński, wojewoda rawski i dziedzic klucza lutomierskiego, sprowadził reformatów, i oddał im na pomieszczenia klasztorne istniejący wtedy jeszcze zamek. Przebudowa zamku na klasztor oraz budowa przylegającego do niego kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP trwała z przerwami do 1659, bowiem jego fundator uczestniczył na czele chorągwi w wojnie z Chmielnickim, a gdy ginie w bitwie pod Beresteczkiem, ciężar opieki nad klasztorem przechodzi na jego syna Marcina, rotmistrza chorągwi rawskiej i uczestnika wojen: moskiewskiej, a potem szwedzkiej. Obecnie ślady po dawnym zamku rozpoznać można jedynie na pd. ścianie (zarys gotyckiej bramy i podpory, na której opierał się most zwodzony).

W życiu miasta dużą rolę odgrywali Żydzi. II poł. XVIII w. wzniesiono tu drewnianą synagogę projektu Beniamina Hilela, która stała się jeden z wybitniejszych przykładów drewnianej architektury sakralnej ówczesnej Rzeczypospolitej. Do znaczniejszych budynków należały także szkoła żydowska i szpital żydowski. Miasto zabudowane było jednak głównie niewielkimi, drewnianymi domami; w 1787 było ich 151.[1]

W wyniku II rozbioru Rzeczypospolitej w 1793 miasto zostało włączone do Królestwa Prus i znalazło się w departamencie kaliskim prowincji Prusy Południowe. Jednocześnie Lutomiersk uzyskał rangę miasta powiatowego, jednak już w 1796 ze względu na brak lokali dla instytucji publicznych powiat lutomierski rozwiązano.[1] W 1793 klasztor strawił pożar, lecz po trzech latach gmach został odbudowany przez lutomierskich Wężyków.

W 1797 kolejny pożar strawił połowę głównie drewnianej zabudowy Lutomierska. W 1807 miasto znalazło się w Księstwie Warszawskim, a w 1815 weszło w skład podległego Rosji Królestwa Polskiego. Miasto ominął dynamiczny rozwój przemysłu tekstylnego w regionie łódzkim, zaś na jego przyszłym rozwoju szczególnie negatywnie zaciążyło powstanie konkurencyjnego ośrodka miejskiego w odległym o 8,5 km Konstantynowie Łódzkim.

Reformaci z Lutomierska odegrali aktywną rolę w okresie powstania styczniowego, czynnie wspierając powstańców. W 1963 upamiętniono to tablicą odsłoniętą w kruchcie kościoła. W 1864 władze rosyjskie skasowały klasztor, zaś zakonników wywieziono do Warty. Kościół przez długie lata był zamknięty. W 1870 r. Lutomiersk podobnie jak 320 innych małych miast o charakterze rolniczym stracił prawa miejskie.

W czasie działań wojennych w 1914 r. spalił się dach i zawaliły sklepienia kościoła. Spłonęła również drewniana synagoga Hilela i dwór Aleksandra Sokołowskiego. Klasztor ograbiono, a Niemcy wywieźli cenne archiwum. Widoczną pamiątką po tej wojnie są armatnie kule wmurowane w fasadę kościoła.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości kościół i klasztor odbudowano i w 1926 r. oddano pod zarządek księży salezjanów, którzy pracują tu do dziś. W 1921 miejscowość liczyła sobie 2193 mieszkańców, w tym 775 Żydów.[2] W 1929 Lutomiersk otrzymał połączenie tramwajowe z Konstantynowem Łódzkim i Łodzią. Na początku 1939 otwarty został budynek 7-letniej szkoły powszechnej.

W dniu 1 lipca 1929 r. uruchomiony został odcinek podmiejskiej linii tramwajowej z Konstantynowa Łódzkiego do skrzyżowania dróg do Lutomierska, Kazimierza i Aleksandrowa Łódzkiego. Podciągnięcie jej do rynku w Lutomiersku wymagało budowy mostu przez rzekę Ner. Tę inwestycję wykonano w latach następnych. Oddano go do użytku i uruchomiono brakujący odcinek (1.300 m.; cała linia ok. 8 km) jesienią 1932 roku[3]. Linia była własnością Łódzkich Wąskotorowych Elektrycznych Kolei Dojazdowych (łódzkie tramwaje podmiejskie). Od 2012 r. MPK-Łódź wraz z Klubem Miłośników Starych Tramwajów w Łodzi uruchamia od początku lipca do końca września jako atrakcję turystyczną Tramwajową Linie Turystyczną "43" na tej trasie, obsługiwaną (tylko jedna brygada; jeden skład) zabytkowym taborem (zestaw 5 N i 5 ND), z obsługą (członkowie Klubu) w historycznych mundurach, w obiegowych cenach biletów obowiązujących na tej linii[4][5].

W 1939 Lutomiersk został zajęty przez wojska niemieckie, a następnie włączony do Rzeszy Niemieckiej. Nazistowska administracja nadała mu później nazwę Nerthal ("Dolina Neru"). Nowe władze rozpoczęły realizację polityki terroryzowania ludności polskiej i eksterminacji ludności żydowskiej. Przy ul. Kilińskiego zostało utworzone getto. Zgromadzonych w nim Żydów wywieziono w 1942 do obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem i wymordowano. Lutomiersk został zajęty przez wojska radzieckie 19 stycznia 1945. Z rąk niemieckich zginęło w okresie wojny ok. 700 lutomierskich Żydów i 38 Polaków.

W 1951 r. pomieszczenia klasztorne zniszczył gwałtowny pożar. Ze starego wyposażenia ocalał tylko XVII-wieczny kredens w zakrystii i konfesjonał. W 1952 Lutomiersk został zelektryfikowany.

W 1973 roku do gminy Lutomiersk włączone zostały gmina Kazimierz i Szydłów.

W latach 1975-1998 miejscowość położona była w województwie sieradzkim.

Od 1996 w klasztorze mieszczą się Salezjańskie Szkoły Muzyczne, które są kontynuacją Salezjańskiej Szkoły Organistowskiej z Przemyśla.

2 kwietnia 2009 spłonęło nieużywane poddasze klasztoru. Spaleniu uległo ok. 150-180 m² drewnianej konstrukcji pokrytego blachą dachu. Zniszczeniu lub uszkodzeniu uległy także pokoje mieszkalne, pomieszczenia, w których odbywają się zajęcia dydaktyczne oraz znajdujące się tam instrumenty muzyczne.